

ЗАХЕР-МАЗОХ І ГАЛИЧИНА

Ще 1880 р. у львівському журналі "Зоря" тодішній молодий співробітник його редакції і критик Лев Сапогівський (Л.Василович) у статті "Захер-Мазох а русини" дорікав українській літературній громадськості за недооцінку творчості цього популярного в тодішній Європі австрійського письменника. Він "перший з чужинців звеличив наш народ з такою любов'ю, якої навіть тяжко межи нашими авторами знайти, і перед цілим світом виявив його незаслужену недолю", – писав автор статті, а проте замість вдячності "зачив у нас неслави". Щоправда, тоді ще не існувало того негативного поняття "мазохізму", яке у зв'язку з іменем письменника утвердилось згодом, після появи його sensationних еротичних творів (роман "Венера в хутрах", тритомна збірка новел "Любовні історії різних століть" та ін.). І згадану його "неславу" серед українців Л.Сапогівський мотивував "несвідомим потакуванням" українських літераторів польській критиці, яка, "встидаючись образу" польської суспільності, показаного "в зеркалі" Захер-Мазоха, тенденційно знецінювала його творчість. Свій погляд про прихильність письменника до України та її народу молодий критик аргументував аналізом кількох оповідань однієї з перших його збірок "Галицькі історії" (1878). При цьому простив письменникові те, що устами своїх героїв він здебільшого висловлював не їхні, а власні суспільні й політичні, до того ж явно проавстрійські і промонархічні погляди, за що, до речі, гостро висловивсь про Захер-Мазоха І.Франко, вважаючи, що він про Галичину пише "несотворенні речі".

Та увагу молодого критика привернула головно романтичність і поетичність зображення письменником українців, зокрема гуцулів, їх характеру, побуту, одягу, звичаїв, танців тощо. Він навів, очевидно, у власному перекладі, захоплюючий опис коломийки з оповідання "Свято обжинок". І цей опис справді вражає проникненням письменника в якусь глибинну суть цього танцю, зв'язаного з предвічністю гуцульського життя й побуту, тісним співіснуванням з природою,

рослинним і тваринним світом Гуцульщини, із виконанням своєрідного ритуалу залицяння й любовного екстазу закоханої пари. Чи хто-небудь до нього, або й після нього потрактував і зобразив коломийку саме так? Чи, може, тоді, в середині ХІХ ст., цей танець ще виконувався так, як побачив, відчув і пережив його Захер-Мазох, а згодом ця первісна його сутність забулась, і створений письменником образ – єдине її свідчення? Бо, наприклад, ще один німецькомовний, на цей раз швейцарський письменник середини нашого століття Ганс Цбінден у чудовому репортажі "Мандрівка в гуцульські гори" (1932) створив цілком інший образ цього танцю. З ним можна познайомитись в українському виданні твору, який у перекладі М.Деркач вийшов у журнальному і книжковому варіантах в 1938 і 1939 рр., а також у збірнику "Подорож в Українські Карпати" (Львів, 1993).

Як би там не було, однак саме не стільки реалістичною, скільки романтичною манерою зображення українців і їхнього життя, екзотичною для австрійського письменника тематикою з життя Галичини взагалі, – бо є у нього також оповідання з життя галицьких євреїв і поляків, – цей письменник тоді приваблював галицьку читацьку, здебільшого міщанську, публіку. Свідченням цього є доволі велика кількість перекладів його творів, які публікувались у тодішній галицькій пресі. За бібліографічними джерелами ХІХ ст. їх було коло п'ятнадцяти. Це роман "Новий Йов" ("Родимий листок", 1879), уривок повісті "Бал руських питомців" ("Зоря", 1880), історичний нарис "Княгиня Любомирська" ("Зоря", 1882), оповідання і новели "Привид", "Єврейський Рафаель", "Дикуни", "Слов'янські жінки", "Відродження", "Миша", "Пан і пані Рись", "Заскія", "Три весілля", які в 1882-1893 рр. з'являлись в таких виданнях, як "Слово", "Червоная Русь", "Бесіда", "Галичанин" та ін.

Як бачимо, крім "Зорі", твори Захер-Мазоха друкувалися переважно у виданнях москвофільського напрямку, які виходили не народною мовою, а язичієм – мішаниною церковнослов'янської, російської та діалектних українських говірок, і сьогодні їх читати важко. Тож у зв'язку з цим виникає питання, чому саме видання цього типу приділяли таку увагу Захер-Мазоху? Відповідь на нього знаходимо в характеристиці ідеології москвофілів, даній І.Франком. На його думку, відмовившись від участі у відродженні української літератури на народній, національній основі, та все ж бажаючи

зберегти свій вплив у громадському й політичному житті народу, москвофіли намагались створити якусь окрему від народної літературу, за іншими, "вищими" і "тоншими" естетичними принципами, шукаючи відповідних аналогів в інших літературах. Ось тут і підійшла їм екзотика захер-мазохівських сюжетів. Інша річ, що твори самого Захер-Мазоха не завжди вкладалися в рамки ним же створених літературних схем і приписів. Звідси й прориви його в реалізм, хай і побутовий, етнографічний, що викликало захоплення молодого, зрештою, трагічної долі літератора Л.Сапогівського. Поплатившись за листування з І.Франком 1877 р. арештом і звільненням з посади народного вчителя, завдяки старанням львівської інтелігенції він знайшов притулок в редакції "Зорі", на сторінках якої зблиснув кількома гарними оповіданнями і рецензіями, і відійшов з життя в 1883 р. двадцятип'ятилітнім. Характерно, що пізніша "Зоря", ставши загальноукраїнською літературною трибуною, вже не друкувала Захер-Мазоха, як не знайдемо його творів на сторінках "Діла", "Буковини" та інших народовських видань.

Окремого дослідження вимагає питання публікацій цього письменника в українській пресі 20-30-их рр. Окремих книжкових видань його творів українською мовою, правда, досі не з'явилося. Хочеться вірити, що нинішній ренесанс інтересу до Захер-Мазоха, результатом якого стало створення у Львові товариства його імені, викликаний не стільки зацікавленням еротичною тематикою його романів, скільки бажанням глибше вивчити його життя і творчість в цілому. Адже, народившись 1836 р. у Львові в родині тодішнього комісара львівської поліції Леопольда Захера фон Ріттера (мати була дочкою ректора Львівського університету, лікаря Мазоха), він виховувався в українському середовищі і говорив українською мовою, вважаючи її рідною, і лише з переїздом батька на посаду до Праги і вступом у Празьку гімназію навчився німецької мови. То ж очевидно, саме спогади дитинства і були тим вічно живим джерелом, з якого письменник черпав українські сюжети для багатьох своїх творів. Крім названих вже, варто згадати такі його досі не перекладені твори, як "Рай над Дністром", "Гайдамака", "Нові єврейські історії", "Василь Гимен" (всі – 1882), "Криваве весілля в Києві" і "Оприсок Магас" (1886). Загалом у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка НАН України зберігається до тридцяти книжкових видань Захер-Мазоха

німецькою мовою та деякі переклади його творів польською, російською, французькою. Є також видані у Відні збірки його історій з Галичини "Місячна ніч" (1988) і "Єврейський Рафаель" (1989).

Відновлення знайомства з творчістю Захер-Мазоха безумовно сприятиме пізнанню цього своєрідного письменника.